

39 Kijk- en luisteronderwijs in het vmbo

Een beschrijving van de praktijk en een advies voor een leerlijn

Voortgezet onderwijs

*Studie en onderzoek
binnen het project
Nederlands VO*

39 Kijk- en luisteronderwijs in het vmbo

Een beschrijving van de praktijk en een advies voor een leerlijn

Voortgezet onderwijs

Studie en onderzoek Tiddo Ekens, Martien de Boer
binnen het project
Nederlands VO

Enschede, augustus 2005
VO/2102/D/05-168

Verantwoording

© 2005 Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

De reeks Studie en Onderzoek bevat verslagen van kortlopend onderzoek dat uitgevoerd is binnen het project Nederlands VO, en bedoeld om aanwijzingen op te leveren voor leerplanontwikkeling.

De reeks staat onder redactie van

Helge Bonset, lid van de projectgroep Nederlands

Auteurs: Tidlo Ekens, Martien de Boer

Publicatiebegeleiding: Ellie Kristens

Besteladres

SLO, Stichting Leerplanontwikkeling

Ellie Kristens

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 646

E-mail: e.kristens@slo.nl

Inhoud

Voorwoord	5
1. Inleiding	7
2. Doelen van kijk- en luisteronderwijs	9
2.1 Inleiding	9
2.2 Kerndoelen en eindtermen	9
2.3 Doelen van vmbo-docenten in de praktijk	11
2.4 Conclusie en samenvatting	13
3. Het schoolexamen kijken en luisteren in het vmbo	15
3.1 Inleiding	15
3.2 De kijk- en luistertoetsen van Citogroep	15
3.3 Een impressie uit de schoolpraktijk	18
3.4 Conclusie en samenvatting	19
4. Kijk- en luisteronderwijs in de vmbo-methodes Nederlands	21
4.1 Inleiding	21
4.2 Taallijnen	21
4.3 Nieuw Nederlands	23
4.4 Schoolslag	25
4.5 Op nieuw niveau	27
4.6 Taaldomein	29
4.7 Conclusie en samenvatting	31
5. Een leerlijn kijk- en luisteronderwijs voor het vmbo	33
5.1 Inleiding	33
5.2 Opbouw kijk- en luisteronderwijs	33
5.3 Tekstsoorten en doelen herkennen	34
5.4 Kijk- en luisterstrategieën	34
5.5 Begrijpen	34
5.6 Verwerken en beschouwen	35
Bijlage 1 Kerndoelen en eindtermen	37
Bijlage 2 Geraadpleegde lesmethodes Nederlands	41

Voorwoord

Dit rapport geeft een beschrijving van wat er aan kijk- en luisteronderwijs gedaan wordt in lessen Nederlands op het vmbo en een advies over wat er gedaan zou kunnen worden. Het is de opbrengst van een studie die verricht is op verzoek van het sectiebestuur Nederlands van de Vereniging voor Leraren in Levende Talen (VLLT).

Het sectiebestuur Nederlands van de VLLT heeft de SLO verzocht om het kijk- en luisteronderwijs in het vmbo in kaart te brengen. De precieze opdracht luidde als volgt: “De samenstelling van een publicatie met goede praktijkvoorbeelden van kijk- en luisteronderwijs zoals dat in de herziene kerndoelen en in het programma van alle leerwegen van het vmbo is opgenomen.”

Met kijk- en luisteronderwijs wordt door de VLLT meer bedoeld dan een ‘luistertekst met beelden’ waarbij tekstverklarende vragen worden gesteld. Het zou ook moeten gaan om de volgende aspecten: kijkgedrag van jongeren tussen 12 en 16 jaar, verschillende genres televisieprogramma’s, cameratechnieken, manipulatietechnieken, gebruik van kleur, geluid, lichaamstaal, keuze bij montage.

De motivatie voor deze onderzoeksvraag is de vooronderstelling dat er weinig aandacht is voor kijk- en luisteraspecten in het vmbo, terwijl deze aspecten toch onderdeel uitmaken van zowel de kerndoelen basisvorming als het examenprogramma vmbo.

Tijdens het uitvoeren van de opdracht is de juistheid van deze vooronderstelling deels ontkracht en deels bevestigd. Deze publicatie laat zien dat er behoorlijke aandacht is in methoden en toetsen voor kijk- en luisteronderwijs in basisvorming en vmbo. Of dit weinig of veel aandacht is, laten we ter beoordeling van de lezer. De publicatie laat ook zien dat de aandacht voor kijk- en luisteronderwijs wel systematischer vorm zou kunnen krijgen en geeft daar adviezen voor.

De vooronderstelling is bevestigd door het gegeven dat er weinig literatuur over kijk- en luisteronderwijs in het vmbo is gevonden, en het ons niet gelukt is een of meer goede praktijken te vinden, waarvan een beschrijving een inspiratiebron voor docenten Nederlands in het vmbo zou kunnen zijn.

We hopen dat deze publicatie wel kan dienen als bron voor inspirerend kijk- en luisteronderwijs en aanleiding mag geven tot het ontstaan en het beschrijven van ‘good practices’ op dit gebied.

Theun Meestringa
teamleider Nederlands VO

1. Inleiding

Leerlingen in het voortgezet onderwijs hebben al een ruime, meer dan een decennium lange ervaring in het kijken en luisteren om informatie te verzamelen. Visuele en auditieve informatie in gesprekken wordt immers al vanaf de geboorte verworven en van betekenis voorzien. In de meeste gevallen vindt deze informatieverwerking intuïtief plaats. De vraag in deze publicatie is welke rol het vmbo kan spelen om de intuïtief ontwikkelde kijk- en luistervaardigheid van leerlingen verder te ontwikkelen. In deze studie beschrijven we hoe het huidig onderwijs in kijken en luisteren gestalte krijgt. Op basis van deze praktijkbeschrijving, schetsen we een leerlijn waarin leerlingen hun kijk- en luistervaardigheid verder ontwikkelen.

In hoofdstuk 2 worden de kerndoelen voor de basisvorming (en de onderbouw) geïnventariseerd evenals de eindtermen uit het examenprogramma. Inhoud en werkwijze van kijk- en luisteronderwijs worden uit deze doelen gedestilleerd. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 geïnventariseerd hoe de toetsing van kijk- en luisteronderwijs in het schoolexamen van het vmbo plaatsvindt.

Hoofdstuk 4 beschrijft de inhoud en de werkwijze van kijk- en luisteronderwijs in lesmethodes Nederlands.

Tot slot volgt er in hoofdstuk 5 een schets van een leerlijn kijken en luisteren. Deze leerlijn is gebaseerd op de wenselijkheid vanuit de kerndoelen en de eindtermen alsmede op enkele ervaringen uit de praktijk.

2. Doelen van kijk- en luisteronderwijs

2.1 Inleiding

De officiële doelen voor onderwijs in kijken en luisteren in het vmbo zijn te vinden in het examenprogramma Nederlands van 2000. Samen met de kerndoelen voor de basisvorming geven zij richting aan het kijk- en luisteronderwijs in de leerjaren 1 tot en met 4 in het vmbo.

De kerndoelen en de eindtermen waarin kijken en luisteren een rol spelen zijn in bijlage 1 schematisch weergegeven.

De 32 kerndoelen voor Nederlands in de basisvorming zijn door de Taakgroep Vernieuwing Basisvorming in 2004 opnieuw geformuleerd in tien globale doelen. Scholen hebben een grotere vrijheid om deze kerndoelen naar eigen inzicht in te vullen. In twee doelen wordt impliciet verwezen naar kijk- en luistervaardigheid. Kerndoel 4 vermeldt dat de leerling strategieën leert te gebruiken bij het verwerven van informatie uit gesproken en geschreven tekst. Kijk- en luisterstrategieën maken deel uit van deze informatieverwervende strategieën.

Kijken en luisteren speelt ook een rol bij kerndoel 5: De leerling leert in schriftelijke en digitale bronnen informatie te zoeken, te ordenen en te beoordelen op waarde voor hemzelf en anderen. Hier lijkt sprake te zijn van kritische kijk- en luistervaardigheden als onderdeel van informatieverwerkende vaardigheden.

De invulling van de kerndoelen voor de nieuwe onderbouw is aan de scholen. Wij gaan er vanuit dat de invulling in de onderbouw voorlopig nog sterk geïnspireerd zal worden door enerzijds de kerndoelen basisvorming, en anderzijds door de beschikbare lesmethodes en door succesvolle kijk- en luisterpraktijken. Ook zal het perspectief van de eindtermen ongetwijfeld de inrichting van de onderbouw beïnvloeden. Om deze redenen zijn we in deze publicatie nog uitgegaan van de kerndoelen voor de basisvorming.

2.2 Kerndoelen en eindtermen

Concentrisch aanbod

Kerndoelen en eindtermen voor kijken en luisteren zijn sterk aan elkaar verwant. In bijlage 1 worden deze overeenkomsten in beeld gebracht. De sterke overeenkomst tussen kerndoelen in de basisvorming en eindtermen in de bovenbouw suggereert een concentrisch aanbod, waarbij dezelfde kijk- en luistervaardigheden telkens terugkeren maar op een hoger niveau of in een moeilijker context worden geoefend.

Basiskennis – en vaardigheid

De kerndoelen en de eindtermen vermelden uitvoerig diverse audiovisuele 'tekstsoorten'. Minder aandacht is er echter in zowel de kerndoelen als de eindtermen voor de kijk- en luistervaardigheid. Het is bijvoorbeeld niet duidelijk waaruit een 'kijkstrategie' precies bestaat of welke 'beeldkenmerken' van een tv-programma leerlingen moeten kennen.

Deze doelen lijken er vanuit te gaan dat leerlingen informatie uit audiovisueel materiaal leren halen door wat je 'geïntegreerd kijken en luisteren' kunt noemen. Oftewel: leerlingen benutten zowel het beeld als de gesproken tekst om informatie te verwerven. Om deze vaardigheid naar behoren te kunnen uitvoeren, is enige basiskennis en – vaardigheid vereist die in de doelen niet expliciet vermeld worden. Daarbij kan gedacht worden aan kennis van visuele effecten die programmamakers toepassen, bijvoorbeeld de keuze van een camerastandpunt, het beeldkader, de achtergrond of het decor.

Ordering van doelen

De doelen voor kijk- en luisteronderwijs staan her en der verspreid in de kerndoelen en eindtermen. Om in een oogopslag duidelijk te maken waar het bij het kijk- en luisteronderwijs in het vmbo om moet gaan, hebben we de doelen geordend in een aantal aspecten:

- tekstsoorten en doelen herkennen;
- kijk- en luisterstrategieën;
- begrijpen;
- verwerken en beschouwen.

Tekstsoorten en doelen herkennen

In het vmbo komen leerlingen ten minste in aanraking met nieuwsberichten, documentaires, reclameboodschappen, instructies en discussieprogramma's. Leerlingen moeten deze tekstsoorten en programma's kunnen herkennen en van elkaar kunnen onderscheiden. Vaste tunes, logo's, aan- en afkondigingen, maar ook locatie, decor, opeenvolging van beelden en presentatoren helpen de leerling om vast te stellen naar welke 'audiovisuele tekstsoort' hij kijkt.

Ook kunnen leerlingen het doel van een programma herkennen en benoemen: amuseren, informeren, instrueren, overtuigen of een combinatie daarvan.

Kijk- en luisterstrategieën

De volgende kijk- en luisterstrategieën kunnen uit de doelen worden afgeleid:

- zoekend luisteren;
- intensief luisteren;
- compenserende strategieën kiezen bij kijken en luisteren wanneer de eigen taalkennis tekortschiet;
- kritisch denken en praten over de aanpak van luister- en kijktaken en hiervan leren voor volgende taken.

Bij deze doelen gaat het er ten eerste om dat leerlingen zich bewust zijn van hun kijkdoel of kijkopdracht. Kijkdoelen kunnen zijn: informatie verzamelen voor een spreekbeurt of een werkstuk (documentaire, discussieprogramma), weten wat er in 'de wereld' gebeurt (nieuws), leren hoe je iets kunt doen of maken (instructie), je ontspannen (diverse televisieprogramma's).

Vervolgens moeten leerlingen een of meer kijkmanieren ('intensief' of 'zoekend') kunnen toepassen. Daaronder vallen diverse vaardigheden, bijvoorbeeld: het kijkdoel voor ogen houden, zich kunnen concentreren, aantekeningen maken, vragen ter verheldering stellen etc.

Na afloop stellen ze vast of het kijkdoel bereikt is, en zo niet, waardoor dat komt en wat er een volgende keer anders moet.

Begrijpen

De volgende doelen verwijzen naar het begrijpen van teksten:

- hoofdonderwerp en hoofdgedachte of belangrijkste elementen weergeven;
- non-verbale communicatiemiddelen interpreteren;
- doelen van sprekers in monoloog of gesprek herkennen;
- doelen van de makers van programma's aangeven.

Bij deze doelen gaat het er om dat de leerlingen begrijpen waar een kijk- en luistertekst in grote lijnen over gaat. Leerlingen maken daarbij gebruik van de informatie die zowel de taal als het beeld bieden. Non-verbale aspecten van sprekers maar ook beeldtaal spelen dus een rol bij het begrijpen. Daarnaast is kennis van tekstdoelen belangrijk om de informatie goed te begrijpen en op waarde te schatten. Deze vaardigheden zijn bijvoorbeeld belangrijk bij infotainment om het verschil te onderkennen tussen betrouwbare informatie en amusement. Ook bij bijvoorbeeld reclames is het noodzakelijk om het onderscheid te zien tussen informatieve, overtuigende en overhalende aspecten in één tekstsoort.

Verwerken en beschouwen

De volgende doelen betreffen het verwerken van informatie en de kritische beschouwing van informatie:

- een mondeling of audiovisueel aangeboden instructie uitvoeren;
- een oordeel geven over een programma op grond van aanwijsbare tekstgegevens (niet voor basisberoepsgerichte leerweg);
- de waarde, de betrouwbaarheid en de invloed van de informatie uit televisieprogramma's aangeven (niet voor basisberoepsgerichte leerweg).

Leerlingen worden op school vanaf de eerste dag geconfronteerd met een veelheid aan mondelinge instructies. Het succesvol verwerken van informatie uit een instructie staat en valt bij een goed begrip van tekst en beeld. Bij een instructie waarin iets wordt 'voorgedaan' speelt beeld zelfs een extra belangrijke rol. Met name in de praktijkvakken in het vmbo zal van deze instructies sprake zijn.

Een andere manier van het verwerken van informatie is het waarderen dan wel kritisch beschouwen van informatie. Deze vorm van informatieverwerking gaat verder dan het begrijpen van de informatie, het herkennen van de tekstsoort of het tekstdoel en het toepassen van kijk- en luisterstrategieën. Leerlingen worden namelijk geacht een oordeel te geven over een programma op grond van aanwijsbare tekstgegevens. Dat veronderstelt niet alleen een goed begrip van tekst en beeld maar ook metacognitieve vaardigheden. Informatie uit tekst en beeld wordt vergeleken en gewaardeerd.

Dat geldt evenzeer voor het vaststellen van de waarde, de betrouwbaarheid en de invloed van informatie uit tv-programma's. Behalve een metacognitief standpunt wordt hier ook een kritisch standpunt verondersteld.

2.3 Doelen van vmbo-docenten in de praktijk

Niet alleen kerndoelen en eindtermen bepalen de invulling van het onderwijs. Evenzo belangrijk en misschien nog belangrijker is de vraag welke problemen de docent ziet bij vmbo-leerlingen en welke doelen docenten zichzelf stellen om deze problemen te lijf te gaan.

De geïnterviewde vmbo-docenten geven aan dat vmbo-leerlingen in het algemeen slecht luisteren als ze afgeleid zijn door iets wat ze zien of horen. Als iemand er bijvoorbeeld 'raar' uitziet of slist, dan gaat dat ten koste van de luistervaardigheid. Het luisteren blijft ook in gebreke in gesprekken en discussies. Leerlingen reageren vaak te snel op elkaar en laten elkaar niet uitpraten. Verder missen de leerlingen de details van een kijk- en luistersituatie: er wordt over het algemeen globaal gekeken. Tot slot wordt genoemd dat leerlingen het lastig vinden om onderscheid te maken tussen fictie en reclame aan de ene kant en de realiteit aan de andere kant.

Bij vier vmbo-docenten hebben we geïnventariseerd welke doelen zij nastreven met hun kijk- en luisteronderwijs. Deze doelen hebben we in zes aspecten onderverdeeld:

- luisteren;
- kritisch kijken en luisteren naar tv-programma's;
- informatie begrijpen en samenvatten;
- instructie uitvoeren;
- non-verbale signalen begrijpen en toepassen;
- beeldtaal begrijpen.

Luisteren

Luisteren wordt als een belangrijk onderwijsdoel gezien. Deze vaardigheid wordt als volgt geoperationaliseerd:

- het kunnen onderscheiden van hoofd- en bijzaken;
- de hoofdzaak uit de informatie kunnen halen.

Luisteren wordt door de geïnterviewde docenten als belangrijker ervaren dan kijken.

Kritisch kijken en luisteren naar tv-programma's

Bij het kritisch kijken en luisteren wordt vooral verwezen naar reclame. Hoe herken je misleiding en hoe weet je welke informatie betrouwbaar is? Een andere genoemde tekstsoort is het journaal. Belangrijk aspect bij beide tekstsoorten is de betrouwbaarheid van informatie.

Verder wordt gemeld dat leerlingen hun weg moeten vinden in de informatiestroom zodat ze bijvoorbeeld goede informatie voor een werkstuk kunnen vinden.

Informatie begrijpen en samenvatten

Het begrijpen van informatie wordt als belangrijk ervaren. Leerlingen moeten de belangrijkste informatie vervolgens kunnen samenvatten.

Een instructie uitvoeren

Bij de instructie wordt vooral verwezen naar instructies op school: het goed leren kijken en luisteren naar docenten die instructie of informatie geven. Ook moeten leerlingen instructies goed kunnen uitvoeren.

Non-verbale signalen begrijpen en toepassen

Het begrijpen en het toepassen van non-verbale signalen wordt belangrijk gevonden. Vooral met betrekking tot het houden van een spreekbeurt wordt het belang van lichaamstaal en gezichtsuitdrukking benadrukt. Doel hiervan is om een beter begrip bij de luisteraars te bewerkstelligen.

Verder moeten ook non-verbale signalen in andere gespreksituaties – bijvoorbeeld op de televisie – worden herkend.

Beeldtaal begrijpen

Bij het belang van beeldtaal wordt verwezen naar het journaal. Het is belangrijk dat je als kijker bewust bent van de beeldtaal die het journaal gebruikt.

2.4 Conclusie en samenvatting

De kerndoelen en eindtermen voor kijk- en luisteronderwijs kunnen gegroepeerd worden in vier categorieën:

- tekstsoorten en doelen herkennen;
- kijk- en luisterstrategieën;
- begrijpen;
- verwerken en beschouwen.

De geïnterviewde docenten specificeren en prioriteren de kerndoelen en eindtermen als volgt:

- kenmerken en bedoeling kennen van documentaires, reclame, nieuws, films, en andere via de televisie uitgezonden programma's;
- non-verbale communicatiemiddelen begrijpen én zelf toepassen;
- intensief (geconcentreerd) kijken en luisteren naar televisieprogramma's, zowel hoofdzaken als details zien;
- een instructie uitvoeren.

Aan de officiële doelen wordt een doel toegevoegd: het versterken van geconcentreerd luisteren.

Sterker dan in de kerndoelen en eindtermen leggen de docenten verder een link tussen enerzijds kijk- en luistervaardigheidsonderwijs en anderzijds gespreksvaardigheid.

Het onderscheiden en (kritisch) beschouwen van televisieprogramma's is onder de geïnterviewden het meest genoemde doel, waarbij reclame en journaal vaak genoemd worden als tekstsoorten. Daarnaast vindt men het begrijpen door goed kijken en luisteren in het algemeen van groot belang. Geconcentreerd kijken en luisteren is daarbij cruciaal: je niet laten afleiden, details opmerken en anderen laten uitspreken. Opvallend is het belang volgens docenten van kijken naar non-verbale signalen en het belang van luisteren naar de manier van spreken van anderen in spreek- en gespreksituaties.

Ook opvallend is dat geen van de vier docenten het leren van een strategische aanpak van kijk- en luistertaken als een belangrijk doel ziet.

3. Het schoolexamen kijken en luisteren in het vmbo

3.1 Inleiding

Het schoolexamen kijken en luisteren is het eindpunt van het kijk- en luisteronderwijs in het vmbo. De inhoud van het examen is een operationalisering van de doelen die in hoofdstuk 2 geïnventariseerd zijn.

We bespreken hieronder de voorbeeldtoetsen voor kijken en luisteren van Citogroep en we gaan kort in op de wijze van examineren door de vier geïnterviewde docenten.

3.2 De kijk- en luistertoetsen van Citogroep

Citogroep maakt jaarlijks kijk- en luistertoetsen voor het vmbo “die gebruikt kunnen worden in het nieuwe Schoolexamen” (Citogroep 2003a, p.1). Voor de volgende leerwegen zijn er toetsen ontwikkeld:

- de basisberoepsgerichte leerweg;
- de kaderberoepsgerichte leerweg;
- de gemengde en de theoretische leerweg.

Deze toetsen bestaan steeds uit een handleiding, een videoband en een opgavenboekje.

De kijk- en luistertoetsen sluiten volgens Citogroep aan op de onderdelen *Luister- en kijkvaardigheid* en *Fictie* in het examenprogramma vmbo.

Uit de afdeling *Luister- en kijkvaardigheid* acht Citogroep eindterm 2 (compenserende strategieën kiezen en hanteren) niet expliciet toetsbaar omdat het per leerling verschillend is of deze vaardigheid ingezet moet worden. Eindterm 5 (een oordeel geven over een programma) wordt niet getoetst omdat het subjectieve karakter ervan niet past bij een centrale meerkeuzetoets. Eindterm 7 (de waarde en betrouwbaarheid van informatie uit televisieprogramma's aangeven) kan in principe wel getoetst worden, maar komt in het jaar 2003-2004 in de toets niet voor.

Wel toetsbaar uit de afdeling *Luister- en kijkvaardigheid* zijn de volgende eindtermen:

- eindterm 1 intensief luisteren en zoekend luisteren;
- eindterm 3 doel van de makers van een programma aangeven;
- eindterm 4 hoofdonderwerp, hoofdgedachte, belangrijkste elementen van een programma noemen;
- eindterm 6 een instructie uitvoeren.

De toetsen voor 2003-2004 gaan over de volgende vaardigheden:

- Tekstbegrip;
- Fictie (ook aangeduid als Relaties/Gevoelswaarden);
- Uitvoeren van instructies;
- Zoekend luisteren (alleen voor de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg);
- Sprekersbedoeling (alleen voor de gemengde en de theoretische leerweg).

Tekstbegrip

Onder *Tekstbegrip* verstaat Citogroep het volgende: “De leerling moet de inhoud van een audiovisueel aangeboden ‘tekst’ (programma) in hoofdzaak hebben begrepen en deze hoofdzaak samen met een aantal details kunnen onthouden om er achteraf vragen over te kunnen beantwoorden. (...) De vragen hebben vooral betrekking op de gesproken tekst. Maar omdat in een audiovisueel programma het beeld ook gebruikt wordt om de boodschap over te brengen, hebben sommige vragen ook ten dele betrekking op de beelden” (Citogroep 2003a, p.2).

Dit onderdeel wordt getoetst aan de hand van fragmenten uit een documentaire over waterbeheer langs de Nederlandse kust: ‘Het woelige water’. In de fragmenten komen vijf verschillende vertellers aan het woord, bij beelden van de kust vanuit een helikopter, van delen van de Deltawerken, van duinen en strand. Er worden moeilijke woorden gebruikt, zoals afkalf, frequenties, civiel ingenieur, brandingszone, zandsuppleties. Het programma duurt ongeveer tien minuten.

De leerlingen mogen tijdens het kijken aantekeningen maken maar krijgen de vragen pas achteraf te zien. Ze hebben een hulpblad waarop twee van de vijf sprekers met hun naam zijn afgebeeld.

De elf vragen bij deze fragmenten gaan allemaal over begrip van de gesproken tekst. Omdat de antwoordopties parafrazen zijn van de gesproken tekst uit de video gaat het niet om letterlijk reproduceren, maar de informatie ook in andere woorden te herkennen en te begrijpen. Overigens zijn alle vragen ook te beantwoorden op basis van alleen de gesproken tekst.

Dit toetsonderdeel toetst alleen ‘intensief luisteren’ uit eindterm 1, wat hier neerkomt op: concentratie opbrengen, je niet laten afleiden door moeilijke woorden, handig aantekeningen maken en details onthouden. Er worden geen vragen gesteld over het doel van de makers (eindterm 3) of over hoofdonderwerp, hoofdgedachte of belangrijkste elementen (eindterm 4).

Fictie

Bij *Fictie* gaat het volgens Citogroep om het begrijpen van de situatie in een film of toneelstuk, om het begrijpen van de relaties tussen de personages, bijvoorbeeld: “Waarom gaat X niet in op wat Y heeft gezegd? Welke stemming hangt er tussen Y en Z?” (Citogroep 2003a, p.2). Ook gaat het om het herkennen van de gevoelswaarde in uitspraken van de fictiepersonages, bijvoorbeeld: “opluchting, boosheid, afkeer, verwondering” (Citogroep 2003a, p2). De handleiding wijst erop dat relaties tussen personages en de gevoelswaarde van hun uitspraken tot uitdrukking komen in “pauzering, zinsintonatie, luidheid en snelheid van spreken en mimiek” (Citogroep 2003a, p2).

Kijken en luisteren naar fictie wordt getoetst aan de hand van fragmenten uit een televisieopname van het toneelstuk ‘De dag dat mijn broer niet thuiskwam’ door toneelgroep Huis aan de Amstel. De opname duurt ongeveer tien minuten.

De leerlingen mogen tijdens het kijken de elf vragen al voor zich hebben en op een hulpblad zijn foto’s van de vier spelers afgedrukt met hun namen erbij. Vijf vragen gaan over begrip van details uit het verhaal, twee vragen gaan over de relatie tussen de spelers en het publiek. De overige vier vragen gaan over de houding van de sprekers en de gevoelswaarde van hetgeen ze zeggen. De leerlingen moeten daarbij de volgende emoties kunnen onderscheiden: verwarring, angst, je voelen tekortschieten, verontwaardiging, verdriet, onverschilligheid, spot, woede, trots, tevredenheid, zelfverwijt.

Getoetst wordt hier ten eerste begrip van de situatie, van het verhaal, niet op hoofdlijn of thema maar op details. Daarna ligt het accent duidelijk op het kunnen interpreteren van intonatie, houding en mimiek en dus de bedoeling van de sprekers. De twee vragen waarin het publiek een rol speelt, haken aan bij het snappen van kenmerken van het toneelstuk als fictiegenre, namelijk de aanwezigheid van het publiek, waar in dit geval door de acteurs mee 'gespeeld' wordt.

Uitvoeren van instructies

Het onderdeel *Uitvoeren van instructies* is receptief vormgegeven: de toetsleerlingen kijken hoe anderen (in de videofilm) een instructie uitvoeren en beoordelen dit. Citogroep voorziet te veel problemen bij de correctie wanneer hier open opdrachten zouden worden verstrekt.

De video laat een registratie zien van een les over landmeten. De uitleg van de leraar bestaat uit een aantal onderdelen. Hij licht het gebruik van verschillende landmeetinstrumenten toe. Na elk onderdeel volgen beelden van de drie leerlingen die om de beurt in 'het veld' in praktijk brengen wat er zojuist is uitgelegd. Twee van hen doen het steeds fout en een doet het goed. Na elk fragment moeten de leerlingen aankruisen wie het goed doet.

Kijken speelt in deze toets een onmisbare rol. De leraar in de video demonstreert immers (weliswaar met een gesproken uitleg erbij) hoe de apparaten gehanteerd moeten worden en de te beoordelen leerlingen laten zien hoe zij dat in de praktijk toepassen.

Er wordt getoetst of de leerling de instructie heeft begrepen. Citogroep geeft zelf aan dat het onderdeel 'noodgedwongen' op deze manier getoetst wordt. In samenwerking met de beroepsgerichte vakken kunnen misschien op school realistischer toets- en in elk geval oefensituaties opgezet worden.

Zoekend luisteren

Zoekend luisteren (alleen voor de basis- en de kaderberoepsgerichte leerwegen) gaat over het in korte tijd opsporen van feitelijke informatie in een informatief programma. De leerling "moet snel kunnen beoordelen of bepaalde informatie wel of niet in een programma aanwezig is".

Of leerlingen 'zoekend' kunnen luisteren wordt getoetst met behulp van een voorlichtingsfilm over werken bij de politie. De kijker ziet een jonge vrouw die naar een voorlichtingsbijeenkomst gaat en delen van de selectieprocedure voor de opleiding tot politieagent doorloopt. De leerlingen krijgen vooraf de opdracht om zich voor te stellen dat ze gegevens moeten verzamelen over vier punten, die in de film aan de orde komen:

- Wat voor type moet je zijn om bij de politie te kunnen werken?
- Wat voor testen moet je afleggen en wanneer?
- Wat moet je kunnen en weten voor de verschillende testen?
- Hoe verloopt de procedure?

Tijdens het kijken mogen de leerlingen aantekeningen maken maar de veertien toetsvragen krijgen ze pas achteraf te zien. De toetsvragen hebben in willekeurige volgorde allemaal betrekking op de vier genoemde aandachtspunten. Ze hebben de vorm van een informatieve uitspraak die wel ('juist') of niet ('onjuist') overeenkomt met informatie uit de film. Het beeld voegt in deze toets weinig toe, alle vragen zijn te beantwoorden op grond van de gesproken tekst.

Citogroep interpreteert 'zoekend' luisteren als luisteren met een aantal richtvragen in je hoofd. In dit toetsonderdeel moeten de leerlingen meer doen dan "beoordelen of bepaalde informatie wel of niet aanwezig is". Ze moeten zich ten eerste de vier aandachtspunten - die zelf niet bedacht hebben - eigen maken. Vervolgens moeten ze goed luisteren, de juiste aantekeningen maken of details onthouden om na afloop van dertien uitspraken na te gaan of ze de informatie uit het programma dekken. De vraag dringt zich hier op wat precies het verschil is met intensief luisteren. Het lijkt er op dat 'zoekend' luisteren op intensief luisteren gaat lijken naarmate er meer en gedetailleerder informatie gezocht moet worden.

Sprekersbedoeling

Het herkennen van de sprekersbedoeling komt alleen voor in de toets voor de gemengde en theoretische leerweg. 'Sprekersbedoeling' gaat over het herkennen van de bedoeling die sprekers hebben met hun vragen en opmerkingen in een gesprek. De bedoeling van een spreker is volgens de handleiding (Citogroep 2003b) meestal op te maken uit inhoud en intonatie van hetgeen hij of zij zegt. Citogroep operationaliseert dit in tien 'bedoelingen':

- nieuwe informatie geven of vragen;
- verduidelijking geven of vragen;
- het gesprek structuur geven door bijvoorbeeld duidelijk te maken hoe het gesprek moet verlopen, een onderwerp af te sluiten, een nieuw onderwerp aan de orde te stellen, een vraag ontwijken of doorspelen;
- een mening geven of vragen;
- een conclusie trekken;
- een samenvatting geven;
- een veronderstelling uitspreken;
- een correctie geven;
- een aanvulling geven;
- een persoonlijke opmerking maken, bijvoorbeeld iemand plagen, iemand in verlegenheid of in het nauw brengen of gewoon een grapje maken.

In 2003-2004 wordt dit onderdeel getoetst met een gedeelte van het discussieprogramma *Rondom Tien* over 'persoonlijke service en diensten'. Onder leiding van een gespreksleider komen verleners van dit soort diensten, uiteenlopend van privé-secretaresse tot hondenuitlater, aan het woord.

De dertien toetsvragen, die de leerlingen tijdens het kijken in pauzemomenten moeten beantwoorden, gaan allemaal over de genoemde sprekersbedoelingen. De leerlingen moeten van verschillende sprekers aangeven wat ze bedoelen door te kiezen uit drie mogelijkheden.

In deze toets staat niet zozeer de inhoud van het gesprek centraal maar de vorm. De sprekersbedoeling valt namelijk het beste te ontdekken op basis van kennis van gesprekspatronen en -conventies. Om te kunnen constateren dat een spreker een aanvulling geeft of verduidelijking vraagt is werkelijk begrip van de inhoud immers niet nodig. In de toets speelt het beeld verder een ondergeschikte rol.

3.3 Een impressie uit de schoolpraktijk

Van de vier geïnterviewde docenten examineren er drie het onderdeel *Luisteren en kijken* met de bovenbeschreven toetsen van Citogroep. Met Cito-toetsen van voorgaande jaren wordt hiervoor geoefend, soms wel vijf keer. Twee docenten geven

aan dat leerlingen het moeilijke toetsen vinden, dat ze zich heel goed moeten concentreren en ze er niet zo goed op scoren. Opvallend is dat deze toetsen maar gedeeltelijk aansluiten op het vooraf gegeven onderwijs. Als argument voor het gebruiken van de Citotoetsen noemen de docenten het gemak en de betrouwbaarheid.

Bij de vierde docent op school bestaat het examen uit een videofragment van ongeveer zes minuten, bijvoorbeeld een stukje uit het programma *Klokhuis*, met open vragen over zowel de gesproken tekst als details in het beeld. Ter voorbereiding hierop wordt geoefend met vergelijkbare eigen examens uit voorgaande jaren.

3.4 Conclusie en samenvatting

Opvallend is dat er in alle toetsen weinig tot geen aandacht is voor de grote lijn, de hoofdzaak, de hoofdgedachte van een gesproken en met beelden geïllustreerde tekst. Intensief luisteren is geïnterpreteerd als het oppikken van details uit gesproken teksten. Daarmee wordt vooral datgene getoetst waarin de leerlingen volgens de geïnterviewde vmbo-docenten het minst bekwaam zijn.

Hoewel niet in strijd met de eindtermen - die immers weinig expliciet zijn over beeldkenmerken en kijkstrategie - valt op hoe weinig noodzakelijk de beelden bij de documentaire, de voorlichtingsfilm en het groepsgesprek zijn in de onderzochte toetsen.

Opvallend is ten slotte de grote aandacht - in verhouding tot de eindtermen die hierover gaan - voor de bedoeling van de spreker, die centraal staat in het toetsonderdeel *Sprekersbedoeling* en een groot aandeel heeft in de toets *Fictie*. De subjectieve eindtermen (een oordeel geven over een programma, een mening geven over een film) waarvan Citogroep aangeeft dat ze niet in deze vorm, centraal met meerkeuzevragen, toetsbaar zijn blijven liggen voor de school om op een andere wijze te examineren.

De toetsen dekken kortom niet alle aspecten van kijken en luisteren uit de eindtermen. In de schoolpraktijk blijkt dat volgens de geïnterviewde docenten de toetsen slechts gedeeltelijk aansluiten bij het vooraf gegeven onderwijs. Toetsen van voorgaande jaren worden herhaaldelijk gebruikt om leerlingen voor te bereiden op het schoolexamen. Docenten geven aan dat leerlingen de toetsen moeilijk vinden.

4. Kijk- en luisteronderwijs in de vmbo-methodes Nederlands

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de leerstof voor kijken en luisteren uit vijf lesmethodes voor het vak Nederlands beschreven. De volgende lesmethodes worden beschreven:

- Taallijnen;
- Nieuw Nederlands;
- Schoolslag;
- Op nieuw niveau;
- Taaldomein.

In bijlage 2 wordt vermeld welke uitgaven gebruikt zijn voor de beschrijving in dit hoofdstuk.

Bij iedere methode geven we eerst een karakteristiek van het kijk- en luisteronderwijs door de leerjaren heen. Aansluitend geven we aan in welke delen en hoofdstukken kijk- en luistervaardigheid aangeleerd en geoefend wordt. Vervolgens wordt de leerstof beschreven overeenkomstig de volgende vier categorieën die zijn afgeleid van de kerndoelen en de eindtermen:

- tekstsoorten en doelen herkennen;
- kijk- en luisterstrategieën;
- begrijpen;
- verwerken en beschouwen.

4.2 Taallijnen

Kijken en luisteren in Taallijnen

Taallijnen besteedt vanaf het begin en in alle delen structureel aandacht aan kijken en luisteren met behulp van gevarieerd videomateriaal. De aandacht gaat vooral uit naar de technieken in tv-programma's om de kijker te boeien, en naar gesprekstechnieken en lichaamshouding van sprekers. Er wordt veel informatie aangeboden over presentatiemiddelen en over de manier waarop beeld de boodschap beïnvloedt. Daarmee ligt de nadruk vooral op bewustwording van technieken die de makers van tv-programma's hanteren. Tekstbegrip, beeldtaal, lichaamstaal en massamediegedrag komen afwisselend en doorlopend aan de orde. Globaal tekstbegrip wordt in deel 1 tot en met 3 intensiever geoefend dan tekstbegrip op gedetailleerd niveau. Gedetailleerd tekstbegrip staat in het slotdeel centraal.

Overzicht kijken en luisteren

Taallijnen	Spreeken en luisteren (fictie)	Onderwerp
vmbo kgt 1	hoofdstuk 4	instructie
	hoofdstuk 7	mondelinge beschrijving
	hoofdstuk 8	televisieprogramma en speelfilm
vmbo/vm 2	alle hoofdstukken behalve 7	video met vragen en opdrachten
	hoofdstuk 1	luisteren en kijken naar uitleg
	hoofdstuk 4	kijken en luisteren naar het journaal
	hoofdstuk 8 (fictie)	de speelfilm
	thema 2: de televisie	onderzoek naar tv-kijkgedrag
(vbo)-mavo vmbo 3	alle hoofdstukken behalve 8	video met vragen en opdrachten
	hoofdstuk 2	nieuws op tv
	hoofdstuk 3	achtergrondinformatie op tv
	hoofdstuk 7 (taalonderzoek)	lichaamstaal
vmbo-kgt 4	module D: Kijken en luisteren	beeldtaal

Plaats van kijk- en luistervaardigheid in de methode

In *Taallijnen* wordt bij de onderdelen *Spreeken en luisteren* en bij *Fictie* aandacht besteed aan kijk- en luistervaardigheidsonderwijs.

Tekstsoorten en doelen herkennen

De video's bij deel 1 tot en met 4 bevatten een gevarieerd aanbod van tekstsoorten zoals: instructie, speelfilm, telefoongesprekken, een uitleg van een docent nask, journaals, reclamespots, interviews, informatieve programma's, (satirisch) consumentenprogramma, toneelvoorstelling, cabaret.

De theorie en opdrachten gaan vanaf deel 2 in op beeldtaal in verschillende tekstsoorten. Over het journaal wordt bijvoorbeeld uitgelegd dat elk onderwerp uit tekst bestaat én uit een heleboel aan elkaar geplakte filmopnamen. Ook wordt vermeld dat de tekst en de beelden de kijkers beïnvloeden. Verder wordt beeldtaal in een film behandeld. *Taallijnen* demonstreert in de bovenbouw delen vijf verschillende beeldkaders, waarmee in de opdrachten door de leerlingen geoefend wordt. In deel 4 wordt de beeldtaal-leerlijn afgesloten met een onderdeel *Beeldtaal en beeldvorming*. Sommige opdrachten bij de videofragmenten richten zich ook op de montage. In deze opdrachten gaat het om de structuur en de gekozen vorm van een fragment, bijvoorbeeld:

- Zo'n presentatie op tv gaat voor veel kijkers te snel. Hoe lossen ze dit op? Ook krijgen leerlingen opdrachten om de volgorde van een verslag te noteren of de onderwerpen van een journaal.

Kijk- en luisterstrategieën

Kijk- en luisterstrategieën worden niet expliciet in *Taallijnen* aangeboden. Wel komen aspecten hiervan impliciet aan de orde in vragen en opdrachten.

Begrijpen

Bij alle fragmenten worden tekstbegripvragen aangeboden met een globaal karakter. Deze vragen hebben betrekking op bijvoorbeeld de hoofdgedachte van een fragment, de belangrijkste genoemde argumenten of de conclusie van een gespreksleider.

Voorbeelden van zulke tekstbegripvragen zijn:

- Over welke gebeurtenis gaat het mondeling verslag?
- Schrijf de onderwerpen die achtereenvolgens aan de orde komen onder elkaar op. Ook worden vragen gesteld die uitsluitend een beroep doen op kijkvaardigheid:
- Het eerste interview wordt onderbroken door een serie archiefbeelden. Wat is het onderwerp van deze beelden?

Lichaamstaal wordt in *Taallijnen* gezien als een middel om een tekst goed te kunnen begrijpen. Aan de hand van reclamespots wordt bijvoorbeeld ingegaan op het gebruik van onder andere lichaamstaal en stemgebruik. Ook bij andere videofragmenten worden vragen gesteld over lichaamstaal, terwijl lichaamstaal eveneens bij spreekopdrachten een rol speelt. Hierbij gaat het vooral om lichaamshouding en om direct (oog)contact met het publiek.

In alle delen van *Taallijnen* wordt een fictiewerk bekeken en beluisterd, bijvoorbeeld een film, een tv-serie en cabaret. Vragen en opdrachten bij deze fragmenten gaan zowel in op tekstbegrip, beeldtaal, lichaamstaal als op typische fictiekenmerken. In het slotdeel wordt het schoolexamen voorbereid aan de hand van videofragmenten waarbij overwegend meerkeuzevragen en enkele open vragen worden aangeboden. Deze vragen zijn op tekstbegrip gericht en gaan meestal gedetailleerd op de gesproken inhoud in.

Verwerken en beschouwen

In *Taallijnen* wordt vanaf het eerste deel aandacht besteed aan de wijze waarop tv-programma's tot stand komen. Er wordt in deel 2 bijvoorbeeld een opdracht aangeboden om tv-kijkgedrag van anderen te onderzoeken. Ook wordt er door middel van vragen en opdrachten ingegaan op het eigen kijkgedrag van de leerling. In deel 3 wordt een uitvoerige opdracht aangeboden om lichaamstaal te onderzoeken. De volgende onderwerpen maken deel uit van de methode: beeldpresentatiemiddelen, beeldkaders, commentaarstem, de presentator en beeldmanipulatie. Leerlingen worden uitgenodigd na te denken over de functies van deze middelen om de kijker te beïnvloeden.

4.3 Nieuw Nederlands

Kijken en luisteren in Nieuw Nederlands

In deel 1 van *Nieuw Nederlands* komt kijk- en luisteronderwijs niet aan de orde. In deel 2 tot en met deel 4 maakt kijken en luisteren een vast onderdeel uit van de meeste hoofdstukken. Nadruk ligt vooral op tekstbegrip, waarbij de luistervaardigheid de grootste rol speelt. Beeldtaal wordt af en toe in de opdrachten aan de orde gesteld. Lichaamstaal maakt deel uit van de reflectie op spreekopdrachten. In de bovenbouwdelen wordt in het onderdeel *Informatie* stilgestaan bij tv-programma's, de informatiewaarde en het kijkgedrag van leerlingen.

Overzicht kijken en luisteren

Nieuw Nederlands	Spreken en luisteren (informatie)	Onderwerp
vmbo 1	geen video aanwezig	
vmbo-(b)kgt 2	hoofdstuk 1	kijken en luisteren
	alle hoofdstukken	video met vragen en opdrachten
vmbo-bk 3	hoofdstuk 1 en 5	video met vragen en opdrachten
	hoofdstuk 4, 5 en 6 (informatie)	video met vragen en opdrachten
mavo/vmbo - kgt 4	hoofdstuk 1	kritisch luisteren en kijken
	hoofdstuk 3	intensief luisteren en kijken
	hoofdstuk 1 en 3	video met vragen en opdrachten
	hoofdstuk 4 en 5 (informatie)	video met vragen en opdrachten

Plaats van kijk- en luistervaardigheid in de methode

In *Nieuw Nederlands* komt vanaf deel 2 kijk- en luistervaardigheid aan de orde in het onderdeel *Spreken en luisteren*. Ook wordt een beroep gedaan op kijk- en luistervaardigheid bij het onderdeel *Informatie* in enkele hoofdstukken.

Tekstsoorten en doelen herkennen

De video's bij deel 2, 3 en 4 bevatten fragmenten van diverse programma's, onder andere wetenschappelijk magazine, actualiteitenrubriek, kookprogramma, discussieprogramma, weerberichten, tv-journaal, praatprogramma, bedrijfsinstructie en een infotainmentprogramma.

Nieuw Nederlands begint de leerlijn kijken en luisteren in deel 2. De methode benadrukt in de theorie het belang van goed kijken en luisteren: 'Omdat je de informatie moet onthouden bijvoorbeeld'.

Kijk- en luisterstrategieën

In deel 4 wordt aandacht besteed aan kritisch kijken en luisteren, waarbij de vraag centraal staat of beeld en tekst overeenkomen. Ook wordt weer het belang benadrukt om goed te blijven kijken, ook als je aantekeningen maakt.

Begrijpen

Verder vermeldt de theorie dat een video of een televisieprogramma een geschikte informatiebron kan zijn. 'Je moet dan tegelijk kijken en luisteren, omdat de informatie in beelden én in woorden gegeven wordt.'

Vragen en opdrachten bij de videofragmenten zijn voornamelijk gericht op tekstbegrip, afwisselend globaal en gedetailleerd. Om de vragen te beantwoorden is een goede luistervaardigheid meestal voldoende. Kijkvaardigheid kan daarbij ondersteunen maar dat is niet beslist noodzakelijk.

Beeldtaal wordt niet expliciet in de vorm van theorie aangeboden maar maakt wel deel uit van de opdrachten. Gemiddeld gaan één of twee vragen per videofragment in op de gecombineerde kijk- en luistervaardigheid.

De leerling wordt uitgenodigd om gericht te kijken, bijvoorbeeld:

- In het programma wordt informatie gegeven over het remsysteem van de achtbaan. Hoe gebeurt dat?
- Hoe wordt het probleem in dit programma gepresenteerd? Kies uit: A informatief en saai B schreeuwerig en oppervlakkig C serieus maar vrolijk

Incidenteel wordt een vraag aangeboden waarbij de leerlingen moet nadenken waarom de maker van het programma bepaalde beelden heeft gekozen. Er worden in het slotdeel vier functies van beelden genoemd: verduidelijken, laten zien/demonstreren, mooier maken en gesproken tekst herhalen.

Verwerken en beschouwen

In de bovenbouw delen 3 en 4 wordt bij het onderdeel *Informatie* aandacht besteed aan massamedia en kijkgedrag. In de vragen worden leerlingen uitgenodigd na te denken over hun kijk- en luistergedrag en kijkervaring. De video bevat fragmenten uit nieuwsprogramma's en een programma op het snijvlak van informatie en amusement, waarover vragen en opdrachten moeten worden beantwoord ten aanzien van doel, betrouwbaarheid en nieuwsaarde.

4.4 Schoolslag

Kijken en luisteren in Schoolslag

Vanaf deel 1 neemt kijken en luisteren een vaste plaats in binnen *Schoolslag*. Aanvankelijk ligt het accent vooral op globaal tekstbegrip en het oefenen van kijk- en luisterstrategieën. Vanaf deel 2 wordt ook steeds dieper ingegaan op beeldtaal en op de effecten van beelden. Lichaamstaal en kennis over massamedia, bijvoorbeeld de informatiewaarde en de totstandkoming van programma's, komen in alle delen aan bod. De kijk- en luisteraspecten uit de onderbouw delen komen in de bovenbouw op een hoger niveau terug in meer complexe tekstsoorten.

Overzicht kijken en luisteren

Schoolslag	Kijken en luisteren	Onderwerpen
vm/vmbo 1	thema 3	luisteren naar uitleg
	thema 11	nieuwsberichten lezen en bekijken
	thema 13	een film bekijken
vm/vmbo 2	thema 1	interview houden
	thema 4	presentatie houden
	thema 8	een televisieserie bekijken
	thema 9	informatief televisieprogramma
	thema 11	reclames bekijken en lezen
vmbo 3 / 4	thema 6	kijken naar een nieuwsuitzending
	thema 8	een film bekijken
	thema 10	een documentaire bekijken

Plaats van kijk- en luistervaardigheid in de methode

Schoolslag kent geen traditionele opbouw in vakonderdelen maar bestaat uit thema's. In elk thema staat een taalkaak centraal. *Schoolslag* bestaat uit een tekstboek en een werkmap. Bij ieder deel is videomateriaal aanwezig.

Tekstsoorten

Schoolslag kent een gevarieerd aanbod van tekstsoorten. Behalve aan nieuwsberichten, reclames, instructies, tv-series en documentaires, wordt er ook tot twee keer toe aandacht besteed aan film.

Kijk- en luisterstrategieën

Schoolslag onderscheidt twee kijk- en luisterstrategieën:

- *precies kijken en luisteren*: naar alles goed luisteren;
- *selectief kijken en luisteren*: een beetje informatie nodig hebben.

Beide strategieën spelen in de methode doorlopend een rol.

Begrijpen

Bij een film worden in deel 1 vragen aangeboden waarin een beroep wordt gedaan op kijk- en luistervaardigheid, bijvoorbeeld:

- Welke duidelijke verschillen zie je tussen Nederland en Marokko?
- Voelt Aisja's broer zich thuis in Marokko? Waaraan kun je dat merken?

Vragen en opdrachten stellen vooral globaal tekstbegrip centraal.

Beeldtaal wordt in *Schoolslag* in het eerste deel gedemonstreerd aan de hand van een uitleg bij een plaatje in het boek. Bij reclames bestuderen leerlingen het gebruik van middelen om een gewenst effect te bereiken, waarna bedacht wordt hoe het effect van de reclame verbeterd kan worden. De volgende middelen worden genoemd: slogans, beeld, kleuren, geluid (herkenningmelodie en achtergrondmuziek), humor of verrassing. Naast beeldtaal komen ook lichaamstaal en tekstbegrip hierbij aan de orde. Deel 3 / 4 gaat expliciet en beschouwend in op beeldtaal: "Je leert dat verschillende media het nieuws elk op hun eigen manier presenteren. Het decor, de presentator, de woorden die hij of zij gebruikt en de beelden die je ziet, zijn vaak heel verschillend." De informatiewaarde van de beeldtaal van de krant en de televisie wordt met elkaar vergeleken. Opdrachten stimuleren leerlingen om thuis de beeldtaal van tv-programma's zoals het journaal te bestuderen en te beschrijven. In het handboek worden verschillen in beeldtaal benoemd tussen informatieve programma's en amuserende programma's. Centraal staat de vraag naar de technieken om de aandacht van de kijker te trekken.

Aandacht is er verder voor vier verschillende camerastandpunten en hun effecten op de kijker. In de vragen en opdrachten bij een informatief programma worden de effecten van de camerastandpunten aan de orde gesteld.

Ook wordt beeldtaal in films behandeld, bijvoorbeeld de verfilming van flashbacks. In een opdracht worden drie filmbeschrijvingen aangeboden waaruit leerlingen er één kunnen kiezen. De vragen en opdrachten focussen op de volgende onderwerpen: de ruimte die in beeld wordt gebracht, het verloop van de tijd, het effect van de muziek en het effect van het camerastandpunt.

Bij het bekijken van drie verschillende documentaires wordt eveneens ingegaan op beeldtaal, onder andere op de keuze van beelden, de manier waarop de documentaire is gemaakt en bijvoorbeeld de functie van de openingsscène.

Lichaamstaal komt impliciet aan de orde in deel 1 bij het bekijken van een film. In deel 2 wordt lichaamstaal uitvoeriger belicht onder andere met behulp van een achtergrondartikel over lichaamstaal. Met deze informatie wordt lichaamstaal in een tv-serie bekeken en ook wordt een opdracht aangeboden om lichaamstaal thuis te onderzoeken in een tv-serie of film. Bij een informatief tv-programma worden in een later stadium verschillen tussen twee vriendinnen bestudeerd. Bij de meeste fragmenten komen vragen voor die een beroep doen op het kijken naar lichaamstaal.

Verwerken en beschouwen

In deel 1 oriënteren leerlingen zich op hun mediagedrag en maken ze kennis met soorten televisieprogramma's. De informatiewaarde en de totstandkoming van journaals zijn centrale begrippen. Bij het journaal worden de werkzaamheden van een regisseur, technicus en cameraman benoemd. Deel 3 / 4 besteedt aandacht aan de keuze, de inhoud en de betrouwbaarheid van nieuws. De totstandkoming van tv-programma's, bijvoorbeeld beeldkeuze en beeldtaal, wordt bij vrijwel alle fragmenten belicht. Ook onderzoeken leerlingen lichaamstaal in een tv-serie of film.

4.5 Op nieuw niveau

Kijken en luisteren in Op nieuw niveau

Van deel 1 tot en met 4 is er om het blok aandacht voor kijken en luisteren. De tekstsoorten zijn afwisselend en op het niveau en de interesses van leerlingen afgestemd. Tekstbegrip vindt zowel globaal als gedetailleerd plaats waarbij leerlingen ervaring opdoen met meerkeuzevragen. Bij alle fragmenten wordt substantieel aandacht besteed aan beeldkeuzes die de programmamakers gemaakt hebben, met name de beeldkeuze aan het begin en het einde van het programma en de keuze van middelen om de kijker te boeien. In de bovenbouwdelen worden leerlingen ingeleid in kijk- en luisteraspecten van toneel en film, in het bijzonder de totstandkoming van een scenario. Lichaamstaal komt zijdelings aan bod bij de training van spreekvaardigheid.

Overzicht kijken en luisteren

Op nieuw niveau	Spreken, kijken en luisteren	Onderwerp
1 vmbo-k/g/t	blok 1	jezelf voorstellen
	blok 3	spreekbeurt
	blok 5	overtuigen en overhalen
2 vmbo-k/g/t	blok 2	mondelijke instructies
	blok 4	reclame en nieuws
	blok 6	interview
3 vmbo/mavo	blok 2	discussie
	blok 4	discussieprogramma
	blok 6 (over lezen)	toneel en film
	blok 6	vergaderen
4 vmbo/mavo	blok 2	vergaderen
	blok 3	argumenten in reclame
	blok 4 (over lezen)	toneel en film
	blok 4	sollicitatiegesprek en discussie
	extra kijkopdracht	vragen beantwoorden bij een videofragment

Plaats van kijk- en luistervaardigheid in de methode

Op Nieuw Niveau bestaat uit een basisboek en een differentiatiewerkboek.. In het onderdeel *Spreken, kijken en luisteren* worden om het blok kijk- en luistervaardigheidsoopdrachten bij een videofragment aangeboden.

Tekstsoorten en doelen herkennen

In *Op Nieuw Niveau* komen de volgende tekstsoorten aan bod: praatprogramma, instructies, reclame, informatieve programma's, infotainment, jeugdjournaal, een discussieprogramma, actualiteitenrubriek.

Kijk- en luisterstrategieën

Kijk- en luisterstrategieën worden niet expliciet in *Op nieuw niveau* aangeboden. Wel komen aspecten hiervan impliciet aan de orde in vragen en opdrachten.

Begrijpen

De vragen en opdrachten bij de videofragmenten staan in de bijlagen van de docentenhandleiding. Het merendeel van de vragen betreft meerkeuzevragen en gaan over tekstbegrip op gedetailleerd niveau.

In de open vragen bij ieder videofragment wordt er meestal een beroep gedaan op tekstbegrip op globaler niveau, bijvoorbeeld:

- Vond je dit een leuk programma? Waarom wel/niet. Leg je mening in een paar zinnen uit.

Per videofragment gaat ongeveer eenderde van alle vragen in op beeldtaal, bijvoorbeeld over beeldkeuze: hoe worden sprekers gepresenteerd, welke beelden zijn door de makers gekozen voor het begin en het eind van het programma en hoe zijn de beelden opgebouwd. Verder gaan vragen herhaaldelijk over de middelen die de makers gekozen hebben om de kijkers te boeien, bijvoorbeeld:

- Sommige stukjes in dit programmaonderdeel zijn in scène gezet. Welke stukjes zijn dat?
- Met welk doel zijn die stukjes in scène gezet?

Ook zijn er vragen waarin leerlingen gevraagd worden naar het verband tussen beeld en gesproken informatie, bijvoorbeeld welke beelden gekozen zijn om de tekst van de spreker te ondersteunen, of welke functie de ondertiteling of muziekkeuze heeft. Ook worden vragen in de volgende trant gesteld:

Hebben deze beelden iets te maken met de rest van het programma? Verder worden opdrachten aangeboden om informatie uit de vertoonde beelden in eigen woorden te beschrijven, bijvoorbeeld veranderingen in Limburg door de mijnindustrie, of de karaktereigenschappen van een persoon.

In de videofragmenten wordt eenmaal expliciet ingegaan op het herkennen van lichaamstaal:

- Tim zegt dat hij niet laat blijken dat hij zenuwachtig is. Ben jij dat met hem eens? Licht je antwoord toe.

Bij de spreekvaardigheidslessen komt lichaamstaal aan de orde als er tips worden gegeven voor de ontwikkeling van de eigen spreekvaardigheid, bijvoorbeeld:

- het aankijken van de vragensteller als je jezelf voorstelt;
- niet met de handen in de zakken staan terwijl je praat;
- contact met publiek: klasgenoten aankijken bij een spreekbeurt;
- het belang van enthousiasme en houding.

Verwerken en beschouwen

In diverse opdrachten worden leerlingen geprikkeld om een kijk- en luistertekst te beschouwen, bijvoorbeeld:

- Geef over een van de drie programmaonderdelen je mening waarbij je ingaat op de vraag of de makers van het programma het onderdeel voldoende of juist onvoldoende uit de verf hebben laten komen. Gebruik maximaal 100 woorden.

Kijk- en luistervaardigheidsaspecten komen in deel 3 en 4 ook voor bij het onderdeel *Over lezen*. Er wordt in de uitleg aandacht besteed aan het maken van een scenario, camerastandpunten en trucs zoals de wisselopname. Eén opdracht gaat naar aanleiding van een fragment in op de inhoud van gebeurtenissen en de gekozen filmtechnieken. In deel 4 maken leerlingen een toneelbewerking van een verhaalfragment waarna dit vergeleken wordt met het scenario van een televisiebewerking.

4.6 Taaldomein

Kijken en luisteren in Taaldomein

Taaldomein zet bij ieder hoofdstuk videofragmenten in om twee doelen te bereiken. Leerlingen worden enerzijds bekendgemaakt met kijk- en luistervaardigheid en anderzijds krijgen ze een voorbeeld te zien dat richting geeft aan de navolgende oefening in spreekvaardigheid.

Bij de kijk- en luistervaardigheid wordt vooral ingegaan op de rol en de inhoud van beelden: hoe belangrijk zijn de beelden om de juiste informatie te verwerven. Tekstbegrip wordt op een globaal niveau geoefend, terwijl het aspect lichaamstaal bij spreekvaardigheidsoopdrachten aan de orde komt.

Bij het onderdeel *Fictie* wordt enige aandacht aan kijk- en luisteraspecten geschonken, echter zonder videofragmenten.

Overzicht kijken en luisteren

Taaldomein	Spreken, kijken en luisteren	Onderwerpen
1 vmbo	hoofdstuk 1	informereren
	hoofdstuk 2	instrueren
	hoofdstuk 3	uitleggen
	hoofdstuk 4	vertellen
	hoofdstuk 5	overtuigen
2 vmbo	hoofdstuk 2	kijken en luisteren naar een uitleg
	hoofdstuk 3	beeld en commentaar
	hoofdstuk 4	subjectieve en objectieve beelden
	hoofdstuk 5	reclames op tv
	alle hoofdstukken	video met vragen en opdrachten
3 mavo/vmbo-TGK	hoofdstuk 6	informerende programma's op tv
	alle hoofdstukken	video met vragen en opdrachten
4 vmbo-TGK	hoofdstuk 3	kijken en luisteren (informatie over examinering)

Plaats van kijk- en luistervaardigheid in de methode

Taaldomein bestaat per leerjaar uit zes hoofdstukken. In elk hoofdstuk staat één taalkaak centraal, bijvoorbeeld informeren of overtuigen. In het onderdeel *Spreken kijken luisteren* komen kijk- en luistervaardigheden aan de orde.

Tekstsoorten en doelen herkennen

In *Taaldomein* komen de volgende tekstsoorten aan bod: instructies, spreekbeurt/presentatie, uitleg, persoonlijk verslag, actualiteitenrubriek, (ideële) reclame, telefoongesprek, informatieve programma, jeugdjournaal,

discussieprogramma, landelijke en regionale nieuwsprogramma's, discussie, infotainment. Per hoofdstuk staat er een tekstdoel centraal, bijvoorbeeld amuseren of overtuigen.

Kijk- en luisterstrategieën

Strategieën worden niet expliciet benoemd voor de leerlingen maar wel worden aanwijzingen gegeven, bijvoorbeeld:

- Vraag je vooraf af: wat verwacht ik te zullen zien?
- Maak aantekeningen van de belangrijkste informatie. Maar blijf kijken.

Aandacht is er voor kritisch kijken en luisteren, waarbij het verschil tussen amusement en informatie op televisie centraal staat. Het dubbele doel van programmamakers wordt benadrukt: leuk willen overkomen én producten willen verkopen.

Begrijpen

Bij de videofragmenten worden telkens enkele tekstbegripvragen op globaal niveau gesteld, bijvoorbeeld over het doel van een spreker. De vragen zijn meestal gekoppeld aan de taalvaardigheid die in het hoofdstuk centraal staat, bijvoorbeeld vertellen of amuseren. In de meeste gevallen gaat het om een beperkt aantal globale vragen. Bij de videofragmenten is er aandacht voor beeldtaal, bijvoorbeeld de keuze van de beelden en de rol van beelden. Met name naar het belang van beelden wordt vaak gevraagd. Sommige vragen gaan expliciet over de informatie uit beeldmateriaal, bijvoorbeeld:

- Schrijf op welke beelden de spreker gebruikt om haar uitleg duidelijk te maken.
- Kan dit programma ook zonder beelden? Kan het bijvoorbeeld ook een radioprogramma zijn?

Er wordt ingegaan op de voorkeur van makers van informatieve programma's voor een persoonlijk verslag omdat dat 'vaak leuker is dan luisteren naar informatie'. Ook wordt aandacht besteed aan het verband tussen beeldinformatie en gesproken informatie, bijvoorbeeld:

- Bedenk een voorbeeld van een uitleg waarbij beeld en gesproken woord even belangrijk zijn.

Er worden drie verschillende manieren genoemd om beeld en commentaar te gebruiken bij reportages:

- de beelden geven zelf de belangrijkste informatie;
- de beelden geven aanvullende informatie bij het commentaar;
- de beelden maken het programma minder saai.

Taaldomein onderscheidt twee soorten beelden: objectieve (feitelijke) beelden en subjectieve (overtuigende) beelden.

De videofragmenten hebben een tweeledige functie in *Taaldomein*. Enerzijds worden leerlingen vertrouwd gemaakt met kijk- en luistervaardigheid, anderzijds geven de fragmenten aanwijzingen voor de ontwikkeling van de eigen spreekvaardigheid van de leerling. Tips voor de spreekvaardigheid zijn onder andere:

- een luisteraar weet dat hij zijn mond moet houden en de spreker aan moet kijken;
- het demonstreren van visueel materiaal bij een instructie;
- gebruik hulpmiddelen bij de presentatie: het bord, plaatjes, de computer, enzovoort.

Verwerken en beschouwen

Bij het onderdeel fictie wordt ingegaan op *spanningmakers* en *cliffhangers* bij boeken en films. Leerlingen worden aan de hand van tekstfragmenten uitgenodigd om hierover na te denken. In het fictieverslag – dat leerlingen na het lezen of bekijken

van een fictiewerk kunnen invullen – gaan enkele vragen in op kijk- en luisterfragmenten, bijvoorbeeld:

- Beschrijf de omgeving (decor/filmplek) in het kort.
- Hoe past de omgeving in het verhaal?
- Hoe werd er gespeeld?

4.7 Conclusie en samenvatting

Alle onderzochte methoden bevatten videofragmenten voor kijk- en luisteronderwijs. De keuze van tekstsoorten is gevarieerd maar in het algemeen is er weinig aandacht voor specifieke kenmerken van een tekstsoort. Ook het benoemen van het doel van een programma vindt niet structureel plaats.

Kijk- en luisterstrategieën komen met uitzondering van de methode *Schoolslag* slechts incidenteel aan de orde.

In alle methodes is er volop aandacht voor het begrijpen van de inhoud van een videofragment. Daarbij gaat het afwisselend om globaal en gedetailleerd tekstbegrip. In de bovenbouwdelen is er in toenemende mate sprake van gedetailleerd tekstbegrip met behulp van meerkeuzevragen. Lichaamstaal en beeldtaal komen herhaaldelijk aan de orde waarbij vaak een link wordt gemaakt tussen lichaamstaal en spreekvaardigheidsonderwijs.

Het onderdeel verwerken en beschouwen vindt af en toe plaats. Meestal gebeurt dat in combinatie met vragen die gericht zijn op het begrijpen van de inhoud van fragment.

Samengevat besteden de methodes de meeste aandacht aan tekstbegrip waarbij beelden een geringe rol spelen in vergelijking met de gesproken tekst. Kijk- en luistervaardigheidsonderwijs wordt concentrisch aangeboden: dezelfde vaardigheden keren in alle jaren terug waarbij de videofragmenten en opdrachten in moeilijkheid toenemen. In de bovenbouwdelen komt daar het perspectief van de maker van een programma bij.

5. Een leerlijn kijk- en luisteronderwijs voor het vmbo

5.1 Inleiding

In dit onderzoek naar kijk- en luisteronderwijs in het vmbo is informatie over de huidige praktijk verzameld via verschillende bronnen. Allereerst zijn de doelen voor kijk- en luisteronderwijs geïnventariseerd en is de toetsing onder de loep genomen. Vijf vmbo-methodes Nederlands zijn beschreven en geanalyseerd. Verder zijn er interviews afgenomen met docenten Nederlands over hun dagelijkse lespraktijk en hun visie op kijk- en luistervaardigheidsonderwijs.

De uitkomsten van dit onderzoek willen we samenvatten in een aantal aanbevelingen voor een leerlijn kijken en luisteren in het vmbo. Eerst schetsen we een globale opbouw van gewenst kijk- en luisteronderwijs. Daarna inventariseren en prioriteren we ingrediënten voor een leerlijn op de volgende aspecten:

- tekstsoorten en doelen herkennen;
- kijk- en luisterstrategieën;
- begrijpen;
- verwerken en beschouwen.

5.2 Opbouw kijk- en luisteronderwijs

Kijk- en luisteronderwijs dient naar onze mening bij voorkeur vanaf het eerste leerjaar aangeboden te worden met behulp van divers audiovisueel materiaal. Op aanraden van vmbo-docenten raden wij aan het zwaartepunt te leggen op de tekstsoorten reclame, nieuws en de hybride tekstsoort infotainment.

We adviseren de volgende concentrische opbouw:

Leerjaar	Karakterisering van de leerstof
1	<ul style="list-style-type: none"> • tekstsoorten en doelen herkennen • kijk- en luisterstrategieën: maken van aantekeningen, voorspellen van de inhoud, bestuderen van beelden • globaal tekstbegrip: vaststellen van het doel, het onderwerp en de belangrijkste informatie
2	<ul style="list-style-type: none"> • zie leerjaar 1 • gedetailleerd tekstbegrip: gerichte vragen over details • kijk- en luisterstrategieën: zoekend en intensief luisteren • lichaamstaal in relatie tot spreekvaardigheidsonderwijs
3	<ul style="list-style-type: none"> • zie leerjaar 1 en 2 • beeldtaal en andere middelen die makers toepassen om een bepaald effect te bereiken: beeldkader, camerastandpunt, rol van geluid en commentaar, locatie- en decorkeuze • kritisch kijken en luisteren, met name vaststellen van informatiewaarde
4	<ul style="list-style-type: none"> • zie leerjaar 1, 2 en 3 • gedetailleerd tekstbegrip oefenen met meerkeuzevragen

5.3 Tekstsoorten en doelen herkennen

De tekstsoorten die in het vmbo minstens één keer maar bij voorkeur vaker aan de orde moeten komen, kunnen worden afgeleid van de kerndoelen en de eindtermen. De kerndoelen vermelden de volgende tekstsoorten: discussie, informatieve programma's, instructie, nieuwsbericht, reclameboodschap, spreekbeurt, uitleg en (vraag)gesprek.

De eindtermen voegen daaraan voor alle leerwegen in het vmbo de volgende tekstsoorten toe: documentaire, instructieprogramma, interactief programma. Voor de kgt-leerwegen wordt daarbij ook het discussieprogramma genoemd. Het verdient de voorkeur om leerlingen met een zo gevarieerd mogelijk aanbod aan tekstsoorten én inhoud in aanraking te brengen. Zoals al opgemerkt verdienen reclame, nieuws en infotainment extra aandacht.

Kernbegrippen bij het herkennen van tekstsoorten zijn: tunes, logo's, aan- en afkondigingen, locatie, decor, montage van beelden en presentatoren.

De volgende doelen van een audiovisuele tekstsoort zijn voor het vmbo relevant: amuseren, informeren, instrueren, overtuigen.

5.4 Kijk- en luisterstrategieën

Nadat de leerling de tekstsoort en het doel van een programma heeft vastgesteld, schakelt hij kijk- en luisterstrategieën in om tot een goed begrip van een tekst te komen. Relevante kijk- en luisterstrategieën voor een leerlijn zijn:

- *doel en inhoud voorspellen*: voorafgaand aan het kijk- en luisterfragment doet de leerling een voorspelling over het doel van een tv-programma of mondelinge presentatie én over de inhoud die hij verwacht te zien en te horen; de leerling maakt gebruik van zijn kennis van tekstsoorten en tekstdoelen;
- *aantekeningen maken*: de leerling maakt aantekeningen terwijl hij het beeld in de gaten blijft houden;
- *precies of intensief kijken en luisteren*: de leerling kijkt en luistert goed naar alle informatie;
- *zoekend kijken en luisteren*: de leerling concentreert zich op het antwoord op een specifieke vraag en 'scant' tekst en beeld op belangrijke signalen;
- *kritisch kijken en luisteren*: de leerling vormt zich een beeld over de waarde en de betrouwbaarheid van informatie en over middelen die de makers hebben toegepast om een bepaald effect te bereiken.

5.5 Begrijpen

Kijk- en luistervaardigheid speelt een belangrijke rol bij het verwerven van informatie door leerlingen. Tekstbegrip vindt binnen een leerlijn bij voorkeur op twee manieren plaats:

- *globaal tekstbegrip*: vaststellen van doel, onderwerp en de belangrijkste informatie;
- *gedetailleerd tekstbegrip*: intensief kijken en luisteren en zowel de belangrijkste elementen als enkele details van een programma kunnen weergeven.

Een afwisseling van meerkeuzevragen en open vragen is gewenst om beide vormen van tekstbegrip te oefenen en te toetsen.

Om een kijk- en luistertekst goed te begrijpen, hebben leerlingen enige basiskennis van beeldtaal nodig. We adviseren om aan zes aspecten van beeldtaal expliciet aandacht te besteden:

- camerastandpunten;
- beeldkaders;
- keuze van de omgeving / decor / achtergrond;
- montage van beelden;
- de rol van muziek bij de beelden;
- de rol van commentaar bij de beelden.

Leerlingen hoeven geen vaktaal te beheersen bij deze zes aspecten, zoals bijvoorbeeld 'kikvorsperspectief', 'wide shot' of 'wisselbeeld'. Wel worden de leerlingen zich via een gevarieerd aanbod van audiovisuele fragmenten bewust van de keuzes van programmamakers op genoemde aspecten van beeldtaal.

Naast tekstbegrip en beeldtaal, speelt ook lichaamstaal een belangrijke rol om een tekst goed te kunnen begrijpen. Aandacht voor lichaamstaal dan wel non-verbale communicatiemiddelen wordt bij voorkeur gestimuleerd via observatieopdrachten. Het is aan te raden een directe link te maken met het trainen van gespreksvaardigheid. Lichaamstaal kan in dat geval een expliciet aandachtspunt vormen bij de reflectie op spreekvaardigheidsonderwijs.

5.6 Verwerken en beschouwen

Wij adviseren herhaaldelijk aandacht te besteden aan het uitvoeren van audiovisuele instructies, hetzij in de vorm van een videofragment, hetzij in de vorm van een live-instructie door een docent of klasgenoot.

Leerlingen leren verder kritisch te kijken en te luisteren. Ze kunnen de waarde en de betrouwbaarheid van informatie vaststellen zoals die door massamedia verspreid wordt. Ook leren ze te kijken naar middelen die een programmamaker gebruikt om een bepaald effect te bereiken.

De kijk- en luistervaardigheid om informatie te verwerken en te beschouwen doet een beroep op alle voorgaande aspecten van kijken en luisteren: de tekstsoort en het doel kunnen herkennen, het gebruiken van verschillende kijk- en luisterstrategieën en het begrijpen van de belangrijkste inhoud van een programma.

Bijlage 1

Kerdoelen en eindtermen

Vergelijking van kerndoelen basisvorming en eindtermen vmbo voor kijken en luisteren

	<p>Kerdoelen in het domein Mondelinge taalvaardigheid en het domein Taal en Cultuur (het kerndoel Taal en Cultuur is met een * gemarkeerd)</p>	<p>Eindtermen in de kerndelen Luister- en kijkvaardigheid en Spreek- en gespreksvaardigheid (de eindtermen uit het kerndeel Spreek- en gespreksvaardigheid zijn met een * gemarkeerd)</p> <p>De kandidaat kan:</p>
1		<p>4.2 compenserende strategieën kiezen en hanteren wanneer de eigen taalkennis tekortschiet</p> <ul style="list-style-type: none"> - informatie afleiden uit de context - vragen naar betekenis
2		<p>4.5 een oordeel geven over een programma op grond van aanwijsbare tekstgegevens</p>
3		<p>4.6 een instructie uitvoeren</p>
4	<p>1 De leerlingen kunnen bij spreken en luisteren rekening houden met en gebruik maken van specifieke kenmerken van een aantal tekstsoorten.</p> <p>Het gaat daarbij om de volgende tekstsoorten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de discussie; - het informatieve programma (op radio en televisie); - de instructie; - het nieuwsbericht; - de reclameboodschap; - de spreekbeurt; - de uitleg; - het (vraag)gesprek. 	<p>Het betreft bij deze eindtermen kijk- en luistersituaties als:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nieuwsbericht - documentaire - reclameboodschap - instructie(programma) - interactief programma - <i>discussieprogramma</i> <p>4.3 het doel van de makers van een programma aangeven:</p> <ul style="list-style-type: none"> - informatie geven - overtuigen - tot handelen aanzetten - <i>amuseren</i> - <i>gevoelens uitdrukken</i>
5	<p>3 De leerlingen kunnen non-verbale communicatiemiddelen als lichaamshouding, gebaren, oogcontact en stembuigingen interpreteren en doelmatig gebruiken.</p>	<p>5.2* compenserende strategieën kiezen en hanteren wanneer de eigen taalkennis tekortschiet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - non-verbale middelen benutten

6	7 De leerlingen kunnen selectief ('zoekend') luisteren en kijken.	4.1 luister- en kijkstrategieën hanteren: - zoekend luisteren
7	8 De leerlingen kunnen intensief luisteren en kijken naar uitleg en naar radio- en televisieprogramma's die qua onderwerp en taalgebruik voor hen geschikt zijn en ze kunnen daarvan: a. aangeven welk doel de spreker(s) nastreeft/nastreven; b. een samenvatting geven waarin ten minste hoofdonderwerp en hoofdgedachte zijn verwoord.	4.1 luister- en kijkstrategieën hanteren: - intensief luisteren 5.5* het spreekdoel van anderen herkennen en de reacties van anderen inschatten 4.4 het hoofdonderwerp, de hoofdgedachte en/of de belangrijkste elementen van een programma weergeven
8	9 De leerlingen kunnen kritisch denken en praten over de aanpak en het resultaat van spreek-, luister- en kijktaken en hieruit conclusies trekken voor het uitvoeren van volgende taken.	
9	32* De leerlingen hebben inzicht in de waarde, de betrouwbaarheid en de invloed van informatie die door massamedia verspreid wordt.	4.7 de waarde en betrouwbaarheid aangeven van de informatie die door de massamedia verspreid wordt

	Kerdoelen in het domein Fictie	Eindtermen in de afdeling Fictie
		De kandidaat kan:
10		8.9 een fictiedossier samenstellen waarin hij/zij verslag uitbrengt van en reageert op gelezen/bekeken fictiewerken
11	26 De leerlingen kennen specifieke kenmerken van een aantal fictie-genres en kunnen bij het lezen gebruik maken van deze kenmerken. Hierbij gaat het om de volgende fictie-genres: - de film; - het stripverhaal; - de televisieserie; - het toneelstuk.	8.1 verschillende soorten fictiewerken herkennen Het betreft bij deze eindtermen fictiewerken als: - stripverhaal - televisieserie - film - <i>toneelstuk</i> - <i>cabaret</i>
12	27 De leerlingen kunnen beargumenteerd een fictiewerk kiezen om te lezen en/of te bekijken.	
13	28 De leerlingen kunnen de relatie tussen een fictiewerk en de werkelijkheid toelichten.	8.4 de relatie tussen het fictiewerk en de werkelijkheid toelichten

14	<p>29 De leerlingen kunnen bij fictiewerken uit verschillende culturen antwoord geven op een aantal vragen uit de verhaaltheorie.</p> <p>Het gaat daarbij om de volgende vragen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vragen over het denken en handelen van de personages in de tekst; - vragen over de beschreven gebeurtenissen; - vragen over tijd en plaats van handelen. 	<p>8.2 het denken en handelen van de personages in het fictiewerk beschrijven</p> <p>8.3 de in het fictiewerk beschreven situatie onder woorden brengen</p> <p>8.6 <i>kenmerken van fictie in een fictiewerk herkennen met betrekking tot tijd, ruimte, opbouw en thema</i></p>
15	<p>30 De leerlingen kunnen, zowel mondeling als schriftelijk, een persoonlijke reactie geven op een fictiewerk en deze toelichten met tenminste voorbeelden uit het werk.</p>	<p>8.5 een persoonlijke reactie geven op een fictiewerk en deze toelichten met tenminste voorbeelden uit het werk</p>

Bijlage 2

Geraadpleegde lesmethodes Nederlands

Nieuw Nederlands, Wolters-Noordhoff, Groningen

<i>titel lesmethode, schooltype, deel</i>	2000	2001	2002	2003
Nieuw Nederlands vmbo (b)kgt deel 1		x		
Nieuw Nederlands vmbo (b)kgt deel 2			x	
Nieuw Nederlands vmbo bk deel 3				x
Nieuw Nederlands mavo/vmbo kgt deel 4	x			

Taallijnen, Malmberg, Den Bosch

<i>titel lesmethode, schooltype, deel</i>	1999	2000	2001	2002	2003
Taallijnen vmbo kgt deel 1					x
Taallijnen vmbo kgt deel 2					
Taallijnen vmbo kg deel 3	x				
Taallijnen kgt deel 4		x			

Schoolslag, Meulenhoff Educatief, Amsterdam

<i>titel lesmethode, schooltype, deel</i>	1998	1999	2000
Schoolslag vm/vmbo deel 1	x		
Schoolslag vm/vmbo kgt deel 2		x	
Schoolslag vmbo deel 3 / 4			x

Op nieuw niveau, Thieme Meulenhoff, Utrecht / Zutphen

<i>titel lesmethode, schooltype, deel</i>	1999	2000	2001	2002	2003
Op nieuw niveau mbo k/g/t deel 1				x	
Op nieuw niveau mbo k/g/t deel 2					x
Op niveau plus vmbo/mavo gt deel 3	x				
Op niveau plus vmbo/mavo gt deel 4		x			

Taaldomein, EPN, Houten

<i>titel lesmethode, schooltype, deel</i>	2000	2001	2002
Taaldomein vmbo deel 1	x		
Taaldomein vmbo deel 2	x		
Taaldomein mavo/vmbo TGK deel 3		x	
Taaldomein vmbo-TGK deel 4			x

